

PAUL FREDERICQ (1850-1920)

1883

Fredericq, Paul, werd geboren te Gent op 12 augustus 1850 en overleed aldaar op 23 maart 1920.

Hij was de zoon van de geneesheer Caesar Fredericq, zelf half-broeder van de letterkundigen Rosalie en Virginie Loveling, een self-made man, die zijn wetenschappelijke kennis door middel van vulgarisatiewerken in het bereik van het volk bracht. Paul's moeder was Bathilde Huet, de zuster van François Huet, een Franse wijsgeer die van 1835 tot 1850 aan de Gentse universiteit doceerde. Huet verliet de universiteit in het jaar waarin Fredericq werd geboren. Toch oefende hij op zijn neef een grote invloed uit: de jonge Fredericq bracht namelijk in latere jaren vaak zijn vakantie in de familie van zijn moeder door. Ook langs Huet's leerlingen om, voornamelijk Emile de Laveleye, kwam hij in kennis met diens leerstellingen.

Fredericq bezocht het Koninklijk Atheneum te Gent en vervolgens de aan de Luikse Universiteit gehechte Ecole Normale des Humanités. In laatstgenoemde instelling behaalde hij op 12 augustus 1871 met grote onderscheiding het diploma van geaggregeerd leraar van het M. O. van de hogere graad. De aldaar verstrekte vorming had uitsluitend betrekking op de klassieke filologie.

Fredericq werd in 1871 benoemd tot leraar in de Latijnse retorica, in de geschiedenis en in de aardrijkskunde aan het Gemeentelijk College te Mechelen en in 1872 tot leraar in de geschiedenis en de aardrijkskunde aan het Koninklijk Atheneum te Aarlen. Daar legde hij zich door zelfstudie toe op de kennis van de letterkunde der moderne tijden, en bereidde hij ook een speciaal doctoraat in de geschiedkundige wetenschappen voor. Hij legde dit examen af op 19 juni 1875, voor de Gentse faculteit van de wijsbegeerte en letteren, en slaagde met algemene stemmen. De titel van het proefschrift luidde: *Essai sur le rôle politique et social des ducs de Bourgogne dans les Pays-Bas*. Het werk doet thans verouderd aan, door het eerder vijandige standpunt tegenover de hertogen, dat de auteur trouwens met

zijn tijdgenoten gemeen had, en door het uitsluitende gebruik van verhalende bronnen. Toch betekent het ook weer een mijlpaal in onze geschiedschrijving, door de belangstelling die hij voor het bestuderen van de maatschappij aan de dag legde.

Hetzelfde jaar nog werd hij benoemd tot leraar in de geschiedenis en de aardrijkskunde aan het Koninklijk Atheneum van zijn geboortestad. Kort na zijn vestiging te Gent begon hij met navorsingen op een gebied dat zijn leven lang zijn aandacht zou gaande houden. Ter gelegenheid van de driehonderdste verjaring van de Pacificatie van Gent werd aan liberale zijde besloten een herdenkingsstoet te laten uitgaan. Fredericq werd belast met de archeologische en historische opzoekingen, vereist met het oog op deze feestelijkheid, die op de tijdgenoten een onuitwisbare indruk maakte. Zijn belangstelling voor de politieke en godsdienstige geschillen van de 16^e eeuw was voorgoed gewekt. Het voorbeeld volgend van de Laveleye, was hij zelf op 10 maart 1876 tot het protestantisme overgegaan.

Door K. B. van 14 oktober 1879 werd Fredericq benoemd tot extraordinarius aan de faculteit van de wijsbegeerte en letteren te Luik, en aldaar belast met de cursus in de Nederlandse letterkunde; nieuwe K. B. voegden aan die leeropdracht toe de pas opgerichte cursus in de hedendaagse geschiedenis (28 februari 1880) en de leerstoel voor de geschiedenis van België (6 november 1880). In 1880 begon hij bovendien met zijn leerlingen een praktische cursus in de vaderlandse geschiedenis.

Aldus weerspiegelde zijn universitaire bevoegdheid van in den beginne de tweevoudige belangstelling die zijn wetenschappelijke bedrijvigheid in het vervolg kenmerkte: de geschiedenis en de literatuurgeschiedenis. Toen Heremans in 1883 zijn emeritaat nam, mocht Fredericq de voldoening smaken hem te Gent op te volgen. Een K. B. van 13 december 1883 belastte hem in de faculteit van de wijsbegeerte en letteren aldaar met de cursus in de geschiedenis van de Nederlandse letterkunde en in de vergelijkende geschiedenis van de moderne letterkunden. Een K.B. van 4 januari 1884 belastte hem bovendien in de Vlaamse normaalafdelingen, die toen aan de Gentse universiteit werden gehecht, met de cursussen in de Nederlandse steloefeningen, de Nederlandse dictie, de grondige geschiedenis van de Nederlandse letterkunde en met de praktische oefeningen op de bronnen van de vaderlandse geschiedenis.

Bij de afschaffing van de normaalafdelingen werd hem op 16, 17 en 18 oktober 1890 in de faculteit de volgende leeropdracht toevertrouwd: inwendige staatkundige geschiedenis van België (moderne tijden), overzicht van de voornaamste moderne letterkunden, vergelijkende geschiedenis der Germaanse letterkunden, grondige geschiedenis der Nederlandse letterkunde, praktische oefeningen op de geschiedenis en historische kritiek met toepassing op een tijdperk van de geschiedenis, oefeningen in het lezen en de dictie van het Nederlands, praktische oefeningen van letterkundige kritiek op Nederlandse schrijvers, ten slotte ook nog (2 november 1891) de cursus in de vergelijkende geschiedenis van de Romaanse letterkunden.

Te Luik reeds was Fredericq tot ordinarius benoemd geworden (16 oktober 1882). Te Gent was hij secretaris van de academieraad in 1899-1900 (K. B. van 31 juli 1899). Na de eerste wereldoorlog werd hij rector.

Fredericq had een belangrijk aandeel in de verjonging van het geschiedkundig onderwijs in België. Kurth was te Luik reeds in 1874 met een praktische cursus begonnen. Fredericq volgde aldaar in 1880 zijn voorbeeld. Om zijn inzichten in de opvatting van een dergelijk onderwijs te verruimen liet hij zich bovendien het volgend jaar door de regering een zending opdragen naar de Duitse universiteiten, die hem de gelegenheid schonk aldaar de organisatie van het seminariewerk te bestuderen. Hij bezocht Berlijn, Halle, Leipzig en Göttingen (1881). Soortgelijke verkenningen ondernam hij vervolgens in Frankrijk (1883), Schotland en Engeland (1884) en Nederland (1885). Zijn bevindingen schreef hij neer in pittige verslagen, die hij later bundelde.

Te Luik, waar hij Pirenne onder zijn leerlingen telde, behandelde Fredericq in zijn praktisch onderwijs de wetgeving van Karel V ter bestrijding van de ketterij. Uit de samenwerking van meester en leerlingen ontstonden een aantal korte studiën, die in 1883-84 het licht zagen onder de titel *Travaux du cours pratique d'histoire nationale de Paul Fredericq*.

Na zijn aanstelling te Gent bracht hij aldaar ook zijn praktisch onderwijs over. Hij gaf het er van meet af aan in het Nederlands. De colleges werden gehouden, niet in de lokalen van de universiteit, maar bij hem thuis, in de gezellige sfeer van zijn privé-bibliotheek, tussen een pijp en een pot bier. Ook hier ontstond een reeks *Werken van den practischen leergang van vaderlandsche geschiedenis*, waarin verscheen een *Corpus* in vijf delen, zijnde een verzameling van bronnenmateriaal betreffende de inquisitie. Ook de dissertaties van zijn leerlingen Julius Frederichs, J. J. Mulder en D. Jacobs, benevens zijn eigen *Geschiedenis der inquisitie in de Nederlanden*, werden er in opgenomen.

In het twistpunt, dat de geschiedenis van de inquisitie in de politieke strijd van zijn tijd was, bracht Fredericq voor het eerst zekerheid en klaarheid. Hij behandelde de stof met de hem eigen rechtschapenheid, op een onpartijdige wijze, die door kortzichtige tegenstanders werd miskend, maar door gezaghebbende katholieke geleerden als Ch. Moeller, Ch. De Smedt en P. Alberdingh Thijm werd geprezen.

Het aanzien, dat Fredericq op dit gebied verwierf, was voor de Amerikaanse historicus H. Ch. Lea aanleiding om hem voor de Franse vertaling van zijn eigen geschiedenis van de inquisitie een inleiding te vragen over de historiografie van deze instelling, inleiding die naderhand eveneens in de Duitse uitgave van dit werk werd overgenomen.

Ook voor de geschiedenis van de aflaten had Fredericq grote belangstelling. Naast verschillende kleinere bronnenuitgaven op dat gebied valt te vermelden de na zijn dood verschenen lijvige *Codex*.

Fredericq had een zeer persoonlijke visie op de geschiedenis. De geestelijke en morele waarden sloeg hij hoog aan, waar tegenover stond dat hij weinig zin had voor de economische aspecten van het verleden. Voor de oudheidkunde daaren-

tegen had hij veel aandacht. Door zijn toedoen werden talrijke historische gebouwen van zijn geboortestad, die hij hartstochtelijk liefhad, van de ondergang gered.

In de literatuurgeschiedenis, waarop een deel van zijn leeropdracht betrekking had, liet hij minder diepe sporen na. Afgezien van de bespreking van eigentijdse schrijvers, maakte hij vooral werk van de studie van geschriften, die in nauw verband staan met de Hervorming. Ook bestudeerde hij het historische volkslied. Die belangstelling was niet uitsluitend wetenschappelijk: hij legde er zich ook op toe, het volkslied opnieuw te doen ingang vinden bij de massa. Daartoe zette hij in de Gentse afdeling van het Willems-Fonds, waarvan hij voorzitter was, de bekende „liederavonden” op touw, welk voorbeeld spoedig door andere verenigingen voor volksontwikkeling werd gevolgd.

Fredericq was niet, of niet alleen, een kamergeleerde. Zijn sociaal plichtsbesef betrok hem in de ideologische betwistingen van zijn tijd. Hij streed met woord en geschrift voor zijn liberale en voor zijn Vlaamsgezinde overtuiging, inzonderheid in het weekblad *Het Volksbelang*, waarvan hij de hoofdredacteur werd. Zijn beleven van de strijd om de ontvoogding van het Vlaamse volk, verbonden met zijn instelling als historicus, stelde hem in staat een *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging* te schrijven, die, de titel ten spijt, zeer uitvoerig is, en die, trots de uitgesproken analytische opvatting, het belangrijkste werk over het onderwerp is gebleven.

In zake de vernederlandsing van de Gentse universiteit stond Fredericq, anders dan de meeste Vlaamsgezinden, op het standpunt dat op de onmiddellijke oprichting van nederlandstalige naast de bestaande franstalige cursussen moest worden aangestuurd. Hij meende dat het beter was dadelijk iets te bereiken dan te wachten, tientallen jaren misschien, tot de volledige vernederlandsing kon worden verkregen zonder de Alma Mater aan een zware crisis bloot te stellen. Maar een overtuigd partijganger van een hoger onderwijs in het Nederlands was hij zonder enige twijfel.

Toen in 1916 de Duitse bezetter tot de vernederlandsing van de Gentse universiteit besloot, kante Fredericq er zich krachtig tegen, omdat een dergelijke maatregel, door toedoen van de vijand getroffen, de eendracht van de bevolking in haar weerstand tegen de bezetter bedreigde. Op 18 maart 1916 werd hij, evenals Pirenne, in hechtenis genomen en naar Duitsland overgebracht. Hij verbleef er eerst in het kamp van Gütersloh. Op 7 september 1916 werd hij naar Jena overgebracht, waar hij samen met Pirenne een betrekkelijke vrijheid genoot. Einde januari 1917 werden zij opnieuw van elkander gescheiden en werd Fredericq naar Bürgel verwezen, even ten noorden van Jena, waar hij tot na de wapenstilstand verbleef. Hij verdroeg de verbanning met grote moed en standvastigheid, maar de morele spanningen ondermijnden zijn gestel.

Na de bevrijding werd hij bij K. B. van 10 januari 1919 tot rector benoemd. Hij zat op 21 januari 1919 in die hoedanigheid de plechtige opening van het academische jaar voor. In zijn toespraak bepleitte hij de oprichting van nederlandstalige cursussen, maar hij vond bij de grote meerderheid van zijn collega's

geen gehoor. De anti-Vlaamse reactie in die dagen omringde hem met een wantrouwen, dat zijn krachten niet meer vermochten te overwinnen. Zijn ontslag, dat hij na enkele weken indiende, werd bij K. B. van 18 april 1919 aangenomen. Eén jaar later, op 23 maart 1920, trof hem een beroerte, waaraan hij op 31 maart bezweek. Hij werd, volgens zijn uitdrukkelijke wilsbeschikking, met de academische eerbewijzen begraven. Niet uit ijdelheid wenste hij het zo — die menselijke zwakheid was hem vreemd — maar om het ambt van hoogleraar in het oog der wereld luister bij te zetten.

Fredericq was buitenlands lid van het Zeeuws Genootschap der Wetenschappen (5 april 1876), erelid van het Historisch Genootschap te Utrecht (februari 1880), buitenlands lid van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden (15 juli 1882), corresponderend lid van de State historical Society van Wisconsin, U.S.A. (7 januari 1886), buitenlands lid van het Fries Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden (oktober 1890), en van de Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde te Keulen (28 maart 1899). Hij was doctor honoris causa van de universiteiten te Marburg (13 november 1904), Genève (7 juli 1909) en Brussel (19 november 1909). Hij was een van de voorzitters van het Internationaal Congres voor Geschiedkundige Wetenschappen te Rome in 1903.

Hij werd benoemd tot corresponderend lid (4 mei 1891) en tot werkend lid (7 mei 1894) van de klasse der letteren van de Koninklijke Academie van België, alsook tot buitenlands lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (afdeling letterkunde) te Amsterdam (april 1892). Lid van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis werd hij echter pas in februari 1907.

Een K. B. van 5 december 1911 bekroonde zijn verdiensten door hem de vijfjaarlijkse prijs voor vaderlandse geschiedenis (13e tijdperk, 1906-1910) toe te kennen, voor zijn *Corpus documentorum inquisitionis*.

Fredericq was in 1873 een van de stichters geweest van de Société pour le progrès des études philologiques et historiques. Toen zij omstreeks 1898 in een crisistoestand verkeerde, wist hij haar door een geschikt optreden van de ondergang te redden. Uit erkentelijkheid boden de leden hem in 1904 een bundel *Mélanges Paul Fredericq* aan.

De volgende eretekens werden hem verleend: officier in de orde van Oranje-Nassau (6 maart 1893), ridder in de Leopoldsorde (5 december 1896), burgerlijke medaille van eerste klas (21 december 1900), commandeur in de orde van de Kroon van Italië (29 maart 1904), officier in de Leopoldsorde (maart 1907), commandeur in de Leopoldsorde (K. B. van 10 januari 1919) met toevoeging van de gouden zoomsnoeren (K. B. van 20 februari 1920).

Zijn zeer rijke bibliotheek, alsmede zijn nagelaten papieren, schonk hij aan onze universiteit.

H. VAN WERVEKE.

PUBLIKATIES VAN PAUL FREDERICQ

IN BOEKVORM

- Essai sur le rôle politique et social des ducs de Bourgogne dans les Pays-Bas.* Gent, 1875.
Album van den historischen stoet der Pacificatie van Gent. Album du cortège historique de la Pacification de Gand. Gent, 1876.
Marnix en zijne Nederlandsche geschriften. Gent, 1881.
Université de Liège. Travaux du cours pratique d'histoire nationale. Gent, 2 afl., 1883-84.
In memoriam J. F. J. Heremans. Gent, 1884.
De Nederlanden onder Keizer Karel. Gent, 1885.
Corpus documentorum Inquisitionis haereticae pravitatis Neerlandicae. Verzameling van stukken betreffende de pauselijke en bisschoppelijke Inquisitie in de Nederlanden. I, Gent-'s Gravenhage 1889; II, 1896; III, 1906; IV, 1900; V, 1902.
Inquisitio haereticae pravitatis Neerlandicae. Geschiedenis der Inquisitie in de Nederlanden tot aan hare herinrichting onder Karel V (1025-1520), I (Gent-'s Gravenhage 1892), II (1897).
Onze historische volksliederen van vóór de godsdienstige beroerten der 16de eeuw, met achttien zangwijzen. Gent-'s Gravenhage, 1894.
De secten der Geeselaars en der Dansers in de Nederlanden tijdens de 14de eeuw. Brussel, 1897.
L'enseignement supérieur de l'histoire. Notes et impressions de voyage: Allemagne, France, Ecosse, Angleterre, Hollande et Belgique. Gent-Parijs, 1899.
Les comptes des indulgences en 1488 et en 1515-1519 dans le diocèse d'Utrecht. Brussel, 1900.
Julius Vuylsteke. Gent, 1903.
Les comptes des indulgences papales émises au profit de la cathédrale de Saint-Lambert à Liège, 1443-1446. Brussel, 1903.
Thorbecke vóór 1830. 's Gravenhage, 1905. (Ook in VG, I, 1905).
Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging. I, Gent 1906; II, 1908; III, 1909; (resp. dln II; III, eerste stuk; en III, tweede stuk, van Vlaamsch België sedert 1830).
Het Nederlandsch proza in de 16de eeuwse pamfletten uit den tijd der beroerten. Brussel, 1907.
Het getal van de Nederlandsche martelaars der 16de eeuw. Brussel, 1908. (Ook in het Frans.)
Uit de geschiedenis van Willems-Fonds en David-Fonds. Gent, 1909. (Ook in VG, V, 1909).
Rekeningen en andere stukken van den pauselijken afluathandel te Mechelen in het midden der 15de eeuw (1443-1472). Brussel, 1909.
Les lettres flamandes et leur importance nationale. Gent, 1912.
Codex documentorum sacratissimarum indulgentiarum neerlandicarum. Verzameling van stukken betreffende de pauselijke aflaten in de Nederlanden (1300-1600), 's Gravenhage, 1922.

ALS BIJDRAGEN IN TIJDSCHRIFTEN EN VERZAMELWERKEN (1)

- De maatschappij ten tijde der Homerische gedichten.* Nederlandsch Tijdschrift, 1868.
Continental Literature. The Athenaeum, van 1871 tot 1892 in samenwerking met Emile de Laveleye; van 1892 tot 1904 alleen.
Catulle et Villon. RIP, 1872.
Les chroniques de Froissart. RIP, 1873.

(1) Gebruikte afkortingen:

ARB	=	Académie Royale de Belgique.
BARB	=	Bulletin de l'Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres.
BMGOG	=	Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent.
RdB	=	Revue de Belgique.
RIP	=	Revue de l'Instruction Publique.

Tony (Anton Bergmann). RdB, 1874.
 Jan Frans Willems. RdB, 1874.
 La chronique de Marcus van Vaernewijck. RdB, 1874.
 Chronique de la littérature flamande (sedert 1877 : Chronique de la littérature néerlandaise en Belgique). RdB, 1875, 1876, 1877, 1878.
 Quelques réflexions sur la seconde révolution anglaise de 1688. RIP, 1875.
 De Pacificatie van Gent. Volksalmanak voor 1876 en Jaarboek van het Willems-Fonds voor 1876.
 De tweede Engelsche omwenteling van 1688. Nederlandsch Museum, 1875.
 Bulletin historique. Belgique. Rev. hist., 1876, 1878, 1879, 1881, 1887.
 Redevoering van den heer Paul Fredericq, secretaris der Feestcommissie. (Redevoeringen ten stadhuize uitgesproken den 3den September 1876 ter gelegenheid der onthulling van het gedenkteken van den 300sten verjaardag der Pacificatie van Gent. Gent, 1876. Ook in het Frans).
 De Nederlanders in Zuid-Afrika. Jaarboek van het Willems-Fonds, 1877.
 De toekomst van Zuid-Afrika. Nederlandsch Museum, 1877.
 Notes de voyage sur l'enseignement supérieur en Suède et en Finlande. RIP, 1877.
 Note sur l'université calviniste de Gand (1578-1584). RIP, 1878.
 Een woord over het onderwijs der geschiedenis en aardrijkskunde. Nederlandsch Museum, 1879.
 Le renouvellement en 1578 du traité d'alliance conclu à l'époque de Jacques van Artevelde entre la Flandre et le Brabant. RIP, 1879.
 Drie Evangeliedienaren. Nederlandsch Museum, 1879.
 Gand. Belgique illustrée, onder leiding van E. VAN BEMMEL, 1879. Met A. WAGENER. 2de verb. en verm. uitg., 1891.
 De feesten van 1880. Jaarboek van het Willems-Fonds voor 1880 en Volksalmanak.
 Tony. Gentsche Studenten-Almanak voor 1880.
 L'Ecole normale supérieure de Liège. RIP, 1880.
 La Bibliotheca Belgica de M. F. Van der Haeghen. RdB, 1881.
 Dichter Julius Vuylsteke. Nederlandsche Spectator, 1881.
 Het XIde Congres van het „Hansische Geschichtsverein” te Danzig. Nederlandsch Museum, 1882.
 L'Inquisition néerlandaise et les cléricaux belges. RdB, 1882.
 De l'enseignement supérieur de l'histoire. Notes et impressions de voyage. I. Université de Berlin. II. Universités de Halle, de Leipzig et de Goettingue. III. Sociétés historiques d'étudiants. RIP, 1882.
 De hernieuwing in 1578 van het „Eeuwigdurend verbond” van 1339 tusschen Vlaanderen en Brabant: een eerste stap tot de „Unie van Utrecht”. Hand. v. h. Ned. Congres van Mechelen, 1882.
 De inquisitie in de Nederlanden. Hand. v. h. Ned. Congres van Mechelen, 1882.
 De l'enseignement supérieur de l'histoire à Paris. I. Collège de France. II. Ecole des Chartes. III. Ecole normale supérieure. IV. Ecole pratique des Hautes Etudes. V. La Faculté et les conférences de la licence et de l'agrégation d'histoire. Rev. int. de l'ens. 1883.
 De l'enseignement de l'histoire dans les athénées en Belgique. RIP, 1883.
 Christophe Plantin. Rev. hist., 1884.
 Het Brugsch fragment der Franse vertaling van Maerlant's „Wapene Martijn”. Tijdschr. voor Ned. taal- en letterk., 1884.
 De l'enseignement supérieur de l'histoire en Ecosse et en Angleterre. I. Ecosse. II. Universités d'Oxford et de Cambridge. II. Londres. Rev. int. de l'ens. 1885. Eng. vertaling in: Johns Hopkins University, Baltimore 1887.
 De eerste Vlaamsche boeken na 1830. Gentsche Studenten-Almanak, 1885.
 Gachard. Rev. hist., 1886.
 Verslag van de jury van de vijfjaarlijkse prijs voor geschiedenis. Moniteur belge, 20-8-1886.
 De „Sporta” en de „Sportula fragmentorum” van den Kamerijkschen deken Gillis Carlier, gedrukt te Brussel in 1478 en 1479. Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis, 1888.
 De oudste Nederlandsche historische liederen. Hand. v. h. Ned. Congres te Brugge, 1888.
 De Inquisitie in de Nederlanden vóór Karel V. Hand. v. h. Ned. Congres te Amsterdam, 1888.
 De l'enseignement supérieur de l'histoire et de la géographie en Hollande. RIP, 1889.

François de la Kéthulle, seigneur de Ryhove. Biographie Nationale, X, 1889 (met H. VANDER LINDEN).
Louis de la Kéthulle. Ibidem.
Récompense publique accordée à Ryhove par le magistrat gantois, 31 mai 1581. Messenger des sciences historiques, 1889.
Une fille de Ryhove. Ibidem, 1890.
La question des langues dans la Belgique du passé. Bull. de la soc. d'hist. et de géogr. de l'univ. de Liège, 1889.
The Study of History in Germany and France. Johns Hopkins University, Baltimore 1890.
The Study of History in Holland and Belgium. Ibidem, 1890.
Emile de Laveleye. Het Leeskabinet, 1892.
 Verslag van de jury voor de vijfjaarlijkse prijs van de geschiedkundige wetenschappen voor het tijdperk 1886 tot 1890. Moniteur belge, 26.6.1892.
De eenheid van den Nederlandschen stam. Hand. v. h. Ned. Congres te Arnhem, 1894.
La chanson historique en langue néerlandaise dans les Pays-Bas avant les troubles religieux du XVIe siècle. BARB, 1894.
Les Pays-Bas. Les luttes religieuses, 1555-1609. Histoire générale du IVe siècle à nos jours, onder leiding van E. LAVISSE en A. RAMBAUD, V, Parijs 1894.
Les documents de Glasgow sur Lambert-le-Bègue. BARB, 1895. Note complémentaire. Ibidem.
Levensbericht van G. Bergmann. Uit Vader Bergmann's Gedenkschriften, Gent 1895.
De geheimzinnige ketterin Bloemardinne (Zuster Hadewijch) en de secte der „Nuwe” te Brussel in de 14de eeuw. Verslagen en Mededelingen der Koninklijke Akademie van Amsterdam, 1895.
Sentence prononcée contre Guillaume van Zwolle par l'inquisiteur général des Pays-Bas en 1529. BARB, 1895.
Dr Snellaert als verbreider van het Nederlandsche volkslied. Tijdschrift van het Willems-Fonds, 1896.
A propos du règlement des Béguines de St. Omer, 1428. BARB, 1897.
Dichter Julius Vuylsteke en het pessimisme in de letterkunde. Tijdschrift van het Willems-Fonds, 1897.
De toekomst van den Nederlandschen stam. Hand. v. h. Ned. Congres te Dordrecht, 1897.
Nieuwe fragmenten der berijmde Fransche vertaling van Maerlant's drie „Martijn's”. Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde, 1897.
Een Noord-Nederlander over zijn omreisje door België in 1823. Tijdschrift van het Willems-Fonds, 1898.
La question des indulgences dans les Pays-Bas au commencement du XVIe siècle. BARB, 1899.
Les origines et les développements des cours pratiques d'histoire dans l'enseignement supérieur en Belgique. A Godefroid Kurth, Luik 1899.
Aflaatbrief te Gent gegeven. Inventaire archéologique de Gand, afl. XI, nr. 103, Gent 1899.
Historiographie de l'Inquisition. (Voorrede van H. CH. LEA, Histoire de l'Inquisition au moyen âge, uit het Engels vertaald door SALOMON REINACH. Parijs 1900. — Ook in de Duitse vertaling, Bonn 1905).
Het Groot Privilegie van Maria van Bourgondië. Inventaire archéologique de Gand, afl. XIX, nr. 186, Gent 1900.
De oude gebouwen der stad Gent. BMGOG, IX, 1901.
Peter Benoit. Het Leeskabinet, 1901.
L'expansion exotique des littératures européennes au XIXe siècle. BARB, 1901.
Nota over de algemene vergadering van de Association internationale des Académies te Parijs. BARB, 1901.
 Verslag van de jury van de vijfjaarlijkse prijs voor vaderlandse geschiedenis. Moniteur belge, 7.6.1902.
Ons oud Groot Begijnhof der Brugsche poort. BMGOG, X, 1902.
Levensschets van D. Sleenckx. Annuaire ARB, 1903.
Les conséquences de l'évangélisation par Rome et par Byzance sur le développement de la langue maternelle des peuples convertis. BARB, 1903.
Deux sermons inédits de Jean du Fayt sur les Flagellants (1349) et sur le Grand Schisme d'Occident (1378). BARB, 1903.

De Vlaamsche student in de Zuid-Nederlandsche letterkunde. De Gids, 1903, en als voorrede van Bloemlezing uit de Gentsche Studenten Almanakken, 1904.
Charles Rahlenbeck. RdB, 1903.
Bijvoegsel tot de levensschets van Domien Sleenckx. Annuaire ARB, 1904.
Le protestantisme en Belgique au XVIe siècle. Bull. soc. d'hist. du prot. belge, 1905.
L'hérésie à l'Université de Louvain vers 1470. BARB, 1905.
Antoine de Montchrétien comme source de l'histoire économique des Pays-Bas au commencement du XVIIe siècle. BARB, 1905.
Een blik op de geschiedenis der Vlaamsche gewesten tot Waterloo. Vlaamsch België sedert 1830, I, Gent 1905.
L'insegnamento e l'organizzazione degli studi di storia nei diversi stati e nei varii ordini di scuole. 1/Nel Belgio (Atti del Congresso internazionale di scienze storiche, VIII, Rome 1906. Tekst in het Frans).
Les placards du 14 octobre et du 31 décembre 1529 contre les protestants des Pays-Bas. Mélanges Godefroid Kurth, Luik 1907.
 Voorrede tot de tweede uitgave van L. Vanderkindere, *Le siècle des Artevelde* (Brussel 1907).
De geestelijke toenadering van Noord en Zuid in de eerste jaren na 1830. Hand. v. h. XXIXe Ned. Congres, Brussel 1908.
Le vieux Courtraisien de Dijon. BARB, 1909.
L'influence du Calvinisme sur les libertés modernes. Bull. soc. hist. protest. belge, 1909.
De geestelijke toenadering van Noord en Zuid. Hand. v. h. XXXIe Ned. Congres, Maastricht 1910.
De betrekkingen tusschen de Noord- en Zuidnederlandsche beoefenaars der geschiedkundige wetenschappen. Handelingen van het eerste Vlaamsch taal- en geschiedkundig Congres, Antwerpen 1911.
Les récents historiens catholiques de l'inquisition en France. Rev. hist., 1912.
Het verleden der Vlamingen. Vlaanderen door de eeuwen heen, 1912.
De maatschappij „Tot Nut van 't Algemeen" in Zuid-Nederland tot aan de Belgische Omwenteling van 1830. BARB, 1913.
La fin de William Tindale, brûlé à Vilvorde en 1536. Mélanges Charles Bémont, Parijs 1913.
Jean Stecher. Annuaire ARB, 1914.
Les quatre Belges du XVIe siècle, professeurs à l'université d'Iéna. Mélanges Camille de Borman, Luik 1919.